

Radionica Židovi u gradu Zagrebu

U članku se izlaže scenarij poučavanja za učeničku radionicu Židovi u gradu Zagrebu. Predložene radioničke aktivnosti i zadaci omogućavaju učenicima istraživanje utjecaja kojeg su ustanove, društva i pojedini pripadnici zagrebačke židovske zajednice ostvarili na materijalni, duhovni i kulturni razvoj Zagreba. Radioničke aktivnosti i zadaci osmišljeni su na način da osim međukulturnih kompetencija, kod učenika razvijaju i informatičku pismenost i kreativnost.¹

Ključne riječi: židovska zajednica, grad Zagreb, popularizacija znanosti, nastava povijesti.

Opis radionice i povezanost s kurikulumima:

Scenarij poučavanja prikazane radionice može se primijeniti u srednjim školama. U gimnazijama se može provesti u sklopu redovne, fakultativne ili izborne nastave, a u srednjim strukovnim školama u sklopu redovne nastave četverogodišnjih programa ili u sklopu izvannastavnih aktivnosti. Scenarij poučavanja može se provesti u sklopu dodatne nastave Zavičajne povijesti. Scenarij poučavanja namijenjen je učenicima od 14. do 18. godina.

Prema kurikulumu za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj ishodi nastave Povijesti na koje bi se mogao vezati scenarij poučavanja su sljedeći:

Domena Društvo:

- Učenik prosuđuje odnose različitih društvenih skupina te dinamiku društvenih promjena u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća.

Domena Filozofsko-religijsko-kulturno područje:

- Učenik vrednuje kulturno stvaralaštvo, filozofske pravce i umjetničke stilove u Hrvatskoj od 18. stoljeća do početka 20. stoljeća.

¹ Nastavna priprema za učeničku radionicu Židovi u gradu Zagrebu nastala je u sklopu Programa za popularizaciju povijesne znanosti, odnosno međuškolske izvannastavne aktivnosti Sajem povijesti. Ovaj program proveden je u 13. studenog 2024. godine u Agronomskoj školi u Zagrebu, kao rezultat suradnje učenika i nastavnika sljedećih škola: Agronomska škola, Zagreb; Ugostiteljsko-turističko učilište Zagreb; Gimnazija Sesvete, Sesvete; XIII. Gimnazija, Zagreb; IV. Gimnazija, Zagreb; Gornjogradska gimnazija, Zagreb.

Cilj radionice i njezini ishodi: Cilj radionice je razvijanje učeničkog interesa za povijest zagrebačke židovske zajednice i usvajanje znanja o utjecaju kojeg su pojedini pripadnici židovske zajednice ostvarili na razvoj grada Zagreba. Na temelju radioničkih aktivnosti učenici mogu upoznati nerazdvojni odnos zagrebačke židovske zajednice i grada Zagreba, kao i načine na koji je ova zajednica pridonijela materijalnom, duhovnom i kulturnom razvoju Zagreba. Istraživanjem djelovanja ustanova, društava i pojedinaca zagrebačke židovske zajednice učenici će usvojiti međukulturne kompetencije koje omogućuju razumijevanje i prihvatanje drugoga bez obzira na nacionalnu, religijsku i etničku pripadnost.

Ishodi učenja. Učenici će:

- a) Objasniti važnost židovske zajednice na materijalni, duhovni i kulturni razvoj Zagreba;
- b) Opisati djelovanje zagrebačkih židovskih ustanova i institucija;
- c) Nabrojati najvažnije židovske arhitekture i njihove doprinose u izgradnji grada;
- d) Vrednovati utjecaj židovske zajednice na razvoj grada Zagreba u prošlosti.

Vještine za 21. stoljeće:

- a) Suradnja i komunikacija – suradničko učenje i učenje u timu;
- b) Digitalna pismenost – uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologija u radu;
- c) Kreativnost – kreativni i inovativni oblici izrade i prezentiranja završnih rezultata učenja.

Novi trendovi u učenju i poučavanju:

- a) 'mobilno' učenje – pristup informacijama uz pomoć mobilnih uređaja ili tableta;
- b) 'BYOD' ('Bring Your Own Device' – Ponesi svoj uređaj) – učenici donose svoj mobilni uređaj na nastavu i koriste ga kao pomagalo u učenju.

Veze sa ostalim nastavnim predmetima (korelacija):

Likovna umjetnost i Povijest hrvatske kulturne baštine – povijest arhitekture grada Zagreba, zagrebačka arhitektonska i građevinska poduzeća u prošlosti.

Zemljopis i Turistička geografija Hrvatske – kulturna i povijesna baština grada Zagreba, uloga arhitekture u zavičajnom turizmu.

Vjeronauk – prepoznavanje i upoznavanje različitih religijskih građevina, uočavanje obilježja i utjecaja različitih vjerskih zajednica u umjetnosti i kulturi.

Etika – međuljudski odnosi, identitet, prijateljstvo, multikulturalizam.

Dodatna nastava Zavičajne povijesti – povijest zagrebačkih židovskih zajednica.

Informatika – prepoznavanje interneta kao izvora nekih usluga i podataka, pretraživanje preporučenih sadržaja.

Građanski odgoj i obrazovanje – promicanje slobode, jednakosti i ravnopravnosti.

Oblici rada: Grupni rad, suradničko učenje, individualni rad, frontalni rad.

Metode poučavanja: Demonstracija, izlaganje, vođeni i slobodni razgovor.

Metode učenja: Rad na pisanim sekundarnim izvorima, učeničko izlaganje, kreativni rad (priprema završnih radioničkih radova).

Pomagala u učenju: sekundarni povijesni izvori, mobitel ili tablet, internetska veza.

SCENARIJ POUČAVANJA U RADIONICI:

1. Uvodni dio U uvodnom dijelu radionice, voditelj ili nastavnici najavljuju učenicima temu radionice, kao i cilj, ishode, zadatke i načine rada u radionici. Voditelj ili nastavnik dijeli učenike u skupine (ovisno o veličini razreda i broju učenika). Učeničke skupine se formiraju tako da u svakoj budu zastupljeni učenici različitih interesa, sposobnosti i vještina, a učenicima sa teškoćama u učenju potrebno je pružiti mogućnost rada u paru ili dodatnu podršku. Voditelj ili nastavnik učenicima će podijeliti potrebne materijale za rad.

2. Obrada

Teme i zadaci po grupama:

1. grupa - Kratka povijest zagrebačke židovske zajednice, zagrebačka sinagoga i Sportsko društvo Makabi.

Radni materijal za 1. grupu:

a) KRATKA POVIJEST ZAGREBAČKE ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE

Crtični kod učenike vodi do teksta objavljenog na sljedećoj internetskoj stranici:

<https://www.bet-israel.com/povijest/kratka-povijest-zidovskog-naroda/zidovi-u-zagrebu/>

Pitanja za analizu:

1. Gdje i kada u srednjovjekovnom Zagrebu (Gradecu) je postojala prva židovska zajednica i što se s njome dogodilo?
2. Kada i čijom odlukom je dopušteno naseljavanje Židova u Habsburškoj Monarhiji?
3. Koje godine je osnovana Židovska općina u Zagrebu?
4. Koje godine Židovi stječu puno ravnopravnost?
5. Kojem slojevima društva su pripadali zagrebački Židovi u 19. stoljeću i kojim djelatnostima su se oni bavili?
6. Koje ustanove Židovi osnivaju kroz 19. stoljeće?
7. Što se dogodilo sa zagrebačkim Židovima od 1941.?

b) ZAGREBAČKA SINAGOGA

Izgradnja zagrebačke sinagoge započela je 1866., a službeno je otvorena 26.9.1867. Projektirao ju je arhitekt Franjo Klein, koji je zagrebačku sinagogu gradio po uzoru na bečku. Arhitektonskim oblikovanjem i stilom pripada tipu neoislamskih (maurskih) sinagoga koje su građene u 19. stoljeću u srednjoeuropskim gradovima. Sinagoga je sagrađena u ulici Marije Valerije (danas je to Praška ulica), a njezina lokacija, odnosno smještaj u blizini glavnoga gradskog trga svjedoči o bliskom uzajamnom odnosu zagrebačke židovske zajednice, grada Zagreba i gradskih vlasti. Svečanosti otvorenja sinagoge prisustvovali su gradonačelnik Zagreba Vjekoslav Frigan i ostali predstavnici gradskih vlasti, članovi Židovske općine i mnoštvo građana svih vjeroispovijesti. Vijest o otvorenju sinagoge popratile su najčitanije zagrebačke novine, koje su istaknule da otvorenje sinagoge doprinosi vjerskoj toleranciji među pripadnicima grada Zagreba. U posjet sinagogi 1895. došao je i austro-ugarski kralj Franjo Josip I. Habsburški.

Izgradnja sinagoge koštala je tadašnjih 120.000 forinti, a izgradnju su financirali Židovska općina i Emanuel Prister, koji je osim novaca za izgradnju i uređenje ulice, poklonio zemljište za njezinu izgradnju.

Interijer sinagoge je po svom izgledu, odnosno rasporedu – bazilikalni (nalik crkvi), a u unutrašnjosti su se nalazile i orgulje. Prema sačuvanim podacima, sinagoga je bila široka 19.5 metara, a duga 30 metara. Imala je pet ulaza, a glavna dvorana bila je podijeljena na tri broda.

Sinagoga je srušena, odnosno razarana ručno, u razdoblju od listopada 1941. do rujna 1942. u doba Nezavisne Države Hrvatske. Odgovorni za rušenje sinagoge su ustaški režim Nezavisne Države Hrvatske i zagrebački gradonačelnik Ivan Werner, koji je donio propis o rušenju sinagoge, jer se *nije uklapala u glavni urbanistički plan*. Sinagoga je rušena ručno, kako se ne bi oštetile okolne zgrade, a cijeli proces uništenja je fotografiran u propagandne svrhe (proces uništenja je prikazan na Antisemitskoj izložbi u Zagrebu).

Jedini sačuvani dijelovi Sinagoge su zidni umivaonik, korišten za ritualno pranje ruku, i dvije spomen-ploče iz predvorja te nekoliko dijelova stupa. Zidni umivaonik i spomen-ploče čuvaju se u Muzeju grada Zagreba, a dijelovi stupa kod židovske zajednice u Zagrebu.

Poslije Drugoga svjetskoga rata mjesto negdašnje sinagoge koristilo se kao odbojkaško igralište. Na tom je mjestu kasnije izgrađena robna kuća, koja je do temelja izgorjela u požaru 31. 12. 1980. Ostaci te robne kuće poslije su uklonjeni. Unatoč nekim ranijim idejama o gradnji robne kuće na istome mjestu i natječaju iz 1977. za arhitektonski dizajn zgrade, radovi na obnovi robne kuće nisu nikada započeli. Umjesto toga, zemljište je korišteno za parking, a u tu svrhu služi i danas.

U Praškoj ulici stoji spomen ploča na zagrebačku sinagogu na kojoj stoji: *Na ovom je mjestu stajala sinagoga zagrebačke židovske zajednice sagrađena 1867. i srušena po fašističkim vlastima 1941. godine.*

Pripadnik Židovske općine Zagreb, M. Mirković, 1990. ukazao je na važnost zagrebačke sinagoge za povijest, kulturu i umjetnost grada Zagreba: *Sinagoga u Praškoj jedan je od znakova razine kulture Zagreba s kraja prošlog (19. stoljeća). Ova zgrada bila je sugestivna spomenik zagrebačke multikulturalnosti. Činjenica da u Zagrebu u najužem centru grada imamo katoličku katedralu, jevrejsku sinagogu, pravoslavnu i protestantsku crkvu jedan je od važnih pokazatelja njegove visokorazvijene urbanosti i kulturne tolerancije potkraj 19. stoljeća...*

Pitanja za analizu:

1. Koje godine je započela izgradnja zagrebačke sinagoge?
2. Tko je projektirao Sinagogu? U kojem stilu je izgrađena? U kojoj ulici se nalazila?
3. Na temelju čega je moguće zaključiti da su izgradnja i otvorenje sinagoge imali poseban značaj za grad Zagreb? Tko je sve posjetio sinagogu od važnih osoba?
4. Kako je sinagoga izgledala?
5. Tko je odgovoran za uništenje Sinagoge i kada je srušena?
6. Što se nalazilo na mjestu nakon rušenja Sinagoge i što se danas nalazi na tom mjestu?

c) SPORTSKO DRUŠTVO – MAKABI

Sportsko društvo Makabi nastalo je 1921. spajanjem *Židovskog sportskog i gomba-lackog društva* s Omladinskim sportskim društvom *Makabi*. Do 1941. broj članova *Makabija* narastao je do 1400 što je ovo društvo činilo jednim od najjačih sportskih društava u Hrvatskoj. Najstarija, najvažnija i najmasovnija disciplina u *Makabiju* bila je gimnastika. Dvorana *Makabija* otvorena je u Palmotićevoj ulici 22. Nakon prekida rada za vrijeme Prvoga svjetskog rata *Makabi* obnavlja rad proširenjem s nogometnom sekcijom. Nogometni klub Makabi osnovan je 1919., a imala je ju-

niorsku i seniorsku momčad sa više od trideset igrača. Zagrebački klub *Makabi* bio je jedini nogometni židovski klub u kojem su igrali isključivo Židovi. Klub se natjecao u Zagrebačkom nogometnom savezu i stalno je bio pri vrhu: 1934. osvojili su prvenstvo II. razreda., a sljedeće godine i prvenstvo I. razreda. Čak četvorica Židova bili su predsjednici *Gradanskog*, najpoznatijeg zagrebačkog i jugoslavenskog nogometnog kluba, a mnogo ih je bilo i u upravi kluba. Atletska sekcija osnovana je 1921. Atletičara je bilo 30-35, a trenirali su 3 puta tjedno na *Concordijinom* igralištu na Trešnjevci. Teniska sekcija počela je s radom 1921., a mačevalačka iduće godine. Teška atletika, hrvanje i boks pokrenuti su 1923. Stolni tenis počeo se igrati vjerojatno još 1928., a igrači stolnog tenisa osvojili su prvenstvo Zagreba 1931. Šahovska sekcija osnovana je 1934., a 1940. sekcija hokeja na travi. Ponajviše zbog nogometa i stolnog tenisa *Makabi* je najjače židovsko sportsko društvo u međuratnoj Jugoslaviji.

Posljednji svečani mimohod *Makabija* održan je 1940. na sadašnjem igralištu Zagreb.

Sportsko društvo *Makabi* danas:

Crtični kod učenike vodi do teksta objavljenog na sljedećoj internetskoj stranici:
<https://www.zoz.hr/hr/makabi-zagreb/>

Pitanja za analizu:

1. Što je *Makabi* i kada je nastao?
2. Koje su sve sportske sekcije osnovane u sklopu *Makabija*?
3. Nabroji neke uspjehe sportaša *Makabija*.
4. Istraži djelovanje *Makabija* danas i ukratko opiši kako djeluje.

2. grupa - Židovski arhitekti – graditelji modernog Zagreba.

Radni materijali za 2. grupu:

d) PROJEKTANTSKO-GRAĐEVINSKO PODUZEĆE HOENIGSBERG & DEUTSCH

Crtični kod učenike vodi do sljedeće internetske stranice:

<https://tehnika.lzmk.hr/honigsberg-i-deutsch/>

Pitanja za analizu:

1. Koje godine i tko je osnovao poduzeće *Hoenigsberg&Deutsch*?
2. Koji je značaj tog poduzeća?
3. Nabroji neke od zgrada koje su arhitekti ovog poduzeća izgradili u Zagrebu.
4. U kojim su sve graditeljskim stilovima izgrađene zgrade i objekti ovih arhitekata?

e) ALEKSANDAR FREUDENREICH I PAVAO DEUTSCH

Crtični kod učenike vodi do sljedeće internetske stranice:

<https://zbl.lzmk.hr/?p=3089>

Pitanja za analizu:

1. Nabroji neke zgrade i objekte koje su u Zagrebu izgradili arhitekti Freudenreich i Deutsch.
2. U kojem razdoblju su ova dvojica arhitekata ostvarili najviše uspjeha?
3. Ukratko opiši sudbinu arhitekta Deutscha za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

f) **IGNJAT NATAN FISCHER**

Crtični kod učenike vodi do sljedeće internetske stranice:

<https://zbl.lzmk.hr/?s=ignjat+fischer>

Pitanja za analizu:

1. Tko je bio Ignjat Fischer i kada je djelovao kao arhitekt?
2. Nabroji neke od zgrada koje je projektirao Ignjat Fischer, a nalaze se na današnjem Trgu bana Jelačića.
3. Što je Ignjat Fischer projektirao u Ilici, Klaićevoj ulici i na Markovom trgu?
4. Kojim umjetničkim stilovima pripadaju njegovi radovi?

3. grupa - Zagrebačke židovske zajednice danas.

Radni materijali za 3. grupu:

g) **ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB**

Crtični kod vodi učenike do sljedeće internetske stranice:

<https://www.zoz.hr/hr/#>

Pitanja za analizu:

1. Od koje godine djeluje Židovska općina u Zagrebu?
2. Što se dogodilo sa pripadnicima zagrebačke židovske zajednice za vrijeme Drugoga svjetskog rata?
3. Na koji način Židovska općina Zagreb djeluje od 1992.?
4. Koje ustanove i institucije djeluju u sklopu Židovske općine Zagreb?
5. Kojim udrugama je Židovska općina Zagreb osnivač i suosnivač?

6. U kojoj ulici se nalazi Židovska općina Zagreb?

h) ŽIDOVSKA VJERSKA ZAJEDNICA BET ISRAEL

Crtični kod vodi učenike do sljedeće internetske stranice:

<https://www.bet-israel.com/>

Pitanja za analizu:

1. Koje godine je osnovana Židovska vjerska zajednica Bet Israel?
2. Gdje se nalazi ova Židovska zajednica?
3. Koje ustanove je ova vjerska zajednica osnovala?
4. Kako se zove rabin ove vjerske zajednice?
5. Opiši djelatnost zajednice – koje blagdane slave, što izdaju i koja im je djelatnost.

i) ŽIDOVSKA ORGANIZACIJA MENORA – CHABAD CROATIA

Crtični kod vodi učenike do sljedeće internetske poveznice:

<https://zidovi.hr/>

Pitanja za analizu:

1. Koje godine je utemeljena organizacija Chabad?
2. Čime se zajednica bavi?
3. Gdje se nalazi ova židovska organizacija?

Završni dio

U završnom dijelu radionice učenici usmeno i pomoću plakata predstavljaju rezultate svog istraživanja do kojih su došli na temelju postavljenih pitanja. Grupe uspoređuju svoje rezultate, postavljaju dodatna pitanja, a nastavnik ili voditelj usmjerava raspravu.

Ideje za domaću zadaću ili dodatno istraživanje

U završnom dijelu radionice nastavnik ili voditelj može zadati domaću zadaću za dodatno istraživanje utjecaja zagrebačkih židovskih pojedinaca na razvoj grada Zagreba. Na primjer, učenicima se može zadati zadatak pisanja kratkog eseja na temelju izjave zagrebačkog pravника i poduzetnika Lavoslava Šika: *Napisati cijelu povijest zagrebačkih Židova bilo bi isto, što i napisati povijest grada Zagreba ... i kad bi si čovjek zamislio Zagreb bez Židova, bio bi to mrtav i pust grad.*

Literatura i internetski izvori:

- Chabad Croatia. Židovska organizacija Menora. <https://zidovi.hr/> (posjet 12. 11. 2024.)
- Goldstein, Ivo. *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb: Židovska općina Zagreb i Novi Liber, 2001.
- Knežević, Snješka i Aleksandar Laslo. *Židovski Zagreb. Kulturno-povijesni vodič*. Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba. Zagreb: Židovska općina Zagreb, 2011.
- Portal hrvatske tehničke baštine. „Hönigsberg i Deutsch.“ <https://tehnika.lzmk.hr/honigsberg-i-deutsch/> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovski biografski leksikon. „Deutsch Pavao (Duić).“ <https://zbl.lzmk.hr/?p=3089> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovski biografski leksikon. „Fischer Ignjat (Nathan).“ <https://zbl.lzmk.hr/?s=ignjat+fischer> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovska općina Zagreb. „O nama“. <https://www.zoz.hr/hr/#> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovska općina Zagreb. „Sportski klub Makabi Zagreb.“ <https://www.zoz.hr/hr/makabi-zagreb/> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj. <https://www.bet-israel.com/> (posjet 12. 11. 2024.)
- Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj. „Židovi u Zagrebu“. <https://www.bet-israel.com/povijest/kratka-povijest-zidovskog-naroda/zidovi-u-zagrebu/> (posjet 12. 11. 2024.)

SUMMARY

WORKSHOP JEWS IN THE CITY OF ZAGREB

The article presents the teaching scenario for the students' workshop *Jews in the city of Zagreb*. The proposed workshop activities and tasks enable students to closely research the influence that institutions, organisations and individual members of the Zagreb Jewish community had on the material, spiritual and cultural development of Zagreb.

The activities and tasks are designed in such a way that, in addition to intercultural competences, students develop digital literacy and creativity as well. The lesson plan for the students' workshop *Jews in the city of Zagreb* was created within the Program for the Popularization of Historical Science, i.e. the inter-school extracurricular activity History Fair. This program was carried out on November 13, 2024 at the Agricultural School in Zagreb, as a result of the cooperation of students and teachers of the following schools: Agricultural School in Zagreb; Hospitality and Tourism College Zagreb; High school Sesvete; XIII Gymnasium in Zagreb; IV Gymnasium in Zagreb; Gornji Grad Gymnasium in Zagreb.

Keywords: Jewish community, city of Zagreb, popularization of science, history teaching.